

Honorowy patronat nad konferencją objął
JM Rektor Uniwersytetu Pedagogicznego
prof. zw. dr hab. Kazimierz Karolczak

Konferencja została zorganizowana
w partnerstwie z Miastem Kraków

Naukowy patronat nad konferencją sprawuje
Stowarzyszenie Gerontologów Społecznych

WWW.KRAKÓW.PL

Patron medialny:
Magiczny Kraków
Krakow.pl

PROGRAM

23 marca 2017 r. – czwartek

9:00–10:00 – rejestracja Uczestników, Wydział Pedagogiczny UP
w Krakowie, ul. Ingardena 4, s. 7

10:00–10:40 – otwarcie Konferencji, wystąpienia okolicznościowe
(aula, II p.)

- prof. zw. dr hab. Kazimierz Karolczak,
JM Rektor Uniwersytetu Pedagogicznego
im. Komisji Edukacji Narodowej
- prof. nadzw. dr hab. Ireneusz Światała,
Dziekan Wydziału Pedagogicznego
- dr Anna Okońska-Walkowicz,
Pełnomocnik Prezydenta Miasta Krakowa
do spraw Polityki Senioralnej
- dr Agnieszka Majewska-Kafarowska,
Prezes Stowarzyszenia Gerontologów Społecznych
- prof. nadzw. dr hab. Zofia Szarota,
Przewodnicząca Prezydium Naukowo-
Organizacyjnego Konferencji

10:40–12:50 – I sesja plenarna: *Rozwój duchowy człowieka
starszego* (aula, II p.)

13:00–14:30 – obiad, Klub Bakalarz, dolny parter

14:30–17:00 – obrady w sekcjach

18:00 – bankiet, Plac Wszystkich Świętych 3/4
(za zaproszeniami)

24 marca 2017 r. – piątek

9:00–10:50 – II sesja plenarna: *Możliwości i ograniczenia wspomagania rozwoju człowieka starego – perspektywa polityki zdrowotnej* (aula, II p.)

10:50–11:20 – przerwa kawowa

11:20–13.00 – III sesja plenarna: *Możliwości i ograniczenia wspomagania rozwoju człowieka starego – perspektywa polityki społecznej* (aula, II p.)

13:00–13:30 – podsumowanie obrad w sekcjach (aula, II p.)

13:30–14:30 – obiad, Klub Bakalarz, dolny parter

14:30–17:30 – warsztaty I (równoległe dla chętnych *Spacer po starym Krakowie*)

25 marca 2017 r. – sobota

9:00–13:00 – warsztaty II i III

13:00 – obiad, Klub Bakalarz, dolny parter

**23 marca 2017 r., czwartek
godz. 10:40–13:00 (aula, II p.)**

**I SESJA PLENARNA:
ROZWÓJ DUCHOWY CZŁOWIEKA STARSZEGO**

Moderacja:

prof. dr hab. Maria Straś-Romanowska,
prof. dr hab. Elżbieta Dryll

- prof. nadzw. dr hab. Elżbieta Dubas, Uniwersytet Łódzki
Być i stawać się w starości – o rozwoju z perspektywy andragogicznej

W wystąpieniu została ukazana starość jako rozwojowy okres życia człowieka. Autorka przeciwstawia się traktowaniu starości jedynie w kategoriach starzenia się rozumianego jako regres, w modelu deficytowym. Opierając się na warstwicowej koncepcji rozwoju człowieka według Stefana Kunowskiego, analizuje pięć zakresów rozwoju człowieka w starości: rozwój biologiczny, psychiczny, społeczny, kulturowy i duchowy, ukazując całościowość, procesualność, aksjologiczność tego rozwoju. Opisuje starość jako nie tylko statyczną fazę życia – bycia człowiekiem starym, ale i jako dynamiczny proces stawania się, ciągłego dojrzewania i zmierzania do pełni, w którym istotne znaczenie ma szeroko pojęte uczenie się: namysł, refleksja, poznawanie, poszerzanie samoświadomości.

- prof. dr hab. Maria Straś-Romanowska, Uniwersytet Wrocławski
Starość jako kontekst rozwoju duchowego

W wykładzie podjęta ma być refleksja nad problemem fenomenu duchowości, ujmowanego z perspektywy personalistycznej, oraz nad jego znaczeniem w życiu człowieka, zwłaszcza człowieka starszego. W świetle definicji duchowości jako specyficznej aktywności umysłowej (angażującej wszystkie funkcje poznawcze i nie tylko), ukierunkowanej na rzeczywistość pozamaterialną (metafizyczną), w tym na wartości absolutne (prawda, dobro, piękno) oraz na poszukiwanie Sensu (nad-sensu), omówione mają być czynniki, które leżą u podstaw życia duchowego, takie jak otwartość poznawcza, wrażliwość aksjologiczna, potrzeba sensu życia, oraz warunki szczególnie sprzyjające rozwojowi duchowemu w okresie starości, między innymi takie, jak zwolnione i ustabilizowane tempo życia, zdolność myślenia paradoksalno-dialektycznego czy doświadczanie przemijania i zbliżającego się kresu życia. W centrum uwagi ma się znaleźć pytanie: dlaczego – mimo sprzyjających życiu duchowemu warunków w starości – tylko dla stosunkowo niewielkiej liczby seniorów stanowi ono ważną dziedzinę zainteresowań?

- dr hab. Beata Bugajska, Uniwersytet Szczeciński
Dziewiąta faza w cyklu życia człowieka – propozycja rozszerzenia teorii rozwoju psychospołecznego E. H. Eriksona

Analizie poddana została teoria psychospołecznego rozwoju Erika H. Eriksona rozszerzona o propozycję dziewiątej fazy według Joan Erikson. Przedstawię autorską propozycję rozumienia dziewiątej fazy, zgodnie z którą integralność *versus* rozpacz to nadal kryzys ostatniej fazy życia – czyli przy zastosowanym rozszerzeniu – dziewiątej fazy. Kryzys fazy ósmej rozgrywa się na kontinuum zaan-

gażowanie – rezygnacja. Zaangażowanie to wybór własnego sposobu bycia w świecie, zmierzający do osobistego rozwoju w kierunku realizacji uniwersalnych wartości, zgodnie z etycznym wymiarem etosu społecznego, w poczuciu akceptacji zmian będących konsekwencją procesu starzenia się człowieka. Rezygnacja to drugi biegun dynamizujący konflikt fazy ósmej, który przejawia się w tym, że jednostka nie podejmuje nowych działań, nie kontynuuje też starych, równocześnie wyraża przekonanie o bezsensowności podejmowania jakichkolwiek działań na rzecz własnego rozwoju. Siłą, która ma szansę zrodzić się ze zmagania człowieka starszego pomiędzy zaangażowaniem i rezygnacją jest odwaga. Pomocna człowiekowi w nabywaniu odwagi może być geragogika odwagi, którą wiąże z gerontologią krytyczną.

- prof. dr hab. Maria Kielar-Turska, Akademia Ignatianum w Krakowie

Co warto wiedzieć o porozumiewaniu się z osobami w wieku senioralnym?

Język jest podstawowym narzędziem porozumiewania się wykorzystywanym w toku całego życia człowieka. Jego różne funkcje są odkrywane wcześniej i realizowane w specyficzny sposób w poszczególnych okresach życia. W referacie przywołane zostaną ogólne zasady porozumiewania się z punktu widzenia odbioru, jak i produkowania wypowiedzi. Ponadto omówione zostaną sposoby używania języka w różnych funkcjach, takich jak: organizowanie uwagi, formułowanie zamierzeń, wyrażanie emocji, wspomaganie, dodawanie siły. Z drugiej strony, przedstawione zostaną specyficzne charakterystyki używania języka w okresie późnej dorosłości uwarunkowane zaznaczającymi się zmianami w zakresie percepcji sensorycznej,

tempa artykulacji, przetwarzania informacji. Ukazane zostaną takie efekty zmian w używaniu języka jak: pogorszenie recepcji wypowiedzi a także produkcji w aspekcie semantycznym (słownictwo), syntaktycznym (spójność, złożoność, poprawność gramatyczna) oraz pragmatycznym (trzymanie wątku wypowiedzi, dygresyjność, trudności w znalezieniu adekwatnego słowa). Zwrócona zostanie uwaga na wykorzystanie wiedzy o używaniu języka w procesie porozumiewania się do czynienia efektywną komunikacji z osobami w wieku senioralnym.

- dr hab. Anna Cierpka, Uniwersytet Warszawski
- prof. dr hab. Elżbieta Dryll, Uniwersytet Warszawski
- dr Urszula Tokarska, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Przekaz doświadczenia życiowego w okresie późnej dorosłości a perspektywa czasowa jego nadawcy

Udokumentowane w literaturze przedmiotu znaczenie realizacji potrzeby generatywności dla dobrostanu osób w okresie późnej dorosłości skłania do poszukiwania psychologicznych uwarunkowań tworzenia przez nie międzypokoleniowego przekazu doświadczenia życiowego. Jedno z nich stanowi niewątpliwie organizująca doświadczenie indywidualne nadawcy perspektywa czasowa, dlatego też w trakcie wystąpienia zaprezentowane zostaną fragmenty autorskich badań empirycznych nad związkami między typami biograficznego przekazu mądrościowego, a perspektywą czasową osób badanych. Tekstowy materiał badawczy, pozyskany techniką polegającą na napisaniu przez osoby badane listu do własnego realnego lub wyobrażonego wnuka, został przeanalizowany w kontekście indywidualnych wyników pozyskanych z wykorzystaniem *Balanced Time Perspective Scales* (BTPS) autorstwa Philipa Zimbardo oraz Johna Boyda.

- prof. Kate de Medeiros, Miami University, USA

Teoria i praktyka gerontologii narracyjnej
(Narrative Gerontology in Theory and Practice)

Gerontologia narracyjna jest rozwijającym się podejściem badawczym i aplikacyjnym ułatwiającym głębsze zrozumienie doświadczeń wieku dojrzałego. Opowieści osób starszych dostarczają cennego wyjściowego materiału badawczego umożliwiającego uchwycenie ich perspektywy wewnętrznej. Chociaż termin „gerontologia narracyjna” został oficjalnie wprowadzony w latach 90. XX wieku – opowieści o dojrzewaniu i starzeniu się stanowiły już od długiego czasu integralną część wielu podejść naukowych. W zależności od dyscypliny naukowej (np. w antropologii czy w medycynie) wykorzystywane są one w odmienny sposób (np. dla uchwycenia perspektywy kulturowej, precyzyjnego określenia indywidualnego sposobu doświadczenia czy też lepszego zrozumienia aktualnej kondycji narratora). Kluczowe rozważania w obrębie gerontologii narracyjnej obejmują najbardziej efektywne sposoby pozyskania opowieści, różnice pomiędzy tzw. „dużymi” i „małymi” historiami, a także zagadnienia związane z przyjmowaną strukturą „władzy” nadawania znaczeń, różnorodnością potencjalnych perspektyw oglądu oraz kwestie językowe. Gerontologia narracyjna nie ogranicza się do pojedynczego podejścia, obejmując wiele zróżnicowanych punktów widzenia, które wiążą się werbalizacją ludzkiego doświadczenia.

13:00–14:30 – obiad, Klub Bakalarz, dolny parter

14:40–17:00 – obrady w sekcjach

18:00 – bankiet, Plac Wszystkich Świętych 3/4

**24 marca 2017 r., piątek
godz. 9:00–10:50 (aula, II p.)**

**II SESJA PLENARNA:
MOŻLIWOŚCI I OGRANICZENIA WSPOMAGANIA
ROZWOJU CZŁOWIEKA STAREGO
– PERSPEKTYWA POLITYKI ZDROWOTNEJ**

Moderacja:

prof. nadzw. dr hab. Małgorzata Halicka,
prof. nadzw. dr hab. Piotr Szukalski

- dr Marvin Formosa, University of Malta

***Krajowe strategie na rzecz zdrowego starzenia się
– na przykładzie Malty***

(National Policies for Healthy Ageing: the Maltese Experience)

Pod koniec 2012 roku 24% populacji Malty stanowiły osoby powyżej 60. roku życia. Wdrażanie i realizacja polityki w zakresie zdrowego starzenia się są nadrzędnym celem polityki maltańskiego rządu – w roku 2000 w rankingu WHO Malta zajęła 5. miejsce wśród 191 krajów pod względem funkcjonowania systemu ochrony zdrowia. W 2013 roku wprowadzono „Krajową Strategię Polityki Zdrowego Starzenia się”, która zawiera 25 zaleceń mających na celu zmianę postrzegania przez społeczeństwo starzenia jako rosnącego procesu zależności od innych. Wskazuje na wzmacnianie samodzielności, która umożliwi zwiększenie poziomu poczucia godności osób starszych. W 2015 r. rząd Malty ogłosił „Krajową Strategię Zwalczania Demencji” oraz „Krajowe Mi-

nimalne Normy dla Domów Opieki dla Osób Starszych”. Najważniejsze cele wprowadzenia „Krajowej Strategii Zwalczania Demencji” to zwiększenie świadomości i zrozumienia zjawiska demencji, usprawnienie wczesnego diagnozowania i interwencji, rozwój kadry pracowniczej, udoskonalenie działań koordynujących i opiekuńczych i promowanie etyki w opiece nad osobami cierpiącymi na demencję. „Normy dla Domów...” zwracają uwagę na specyficzne i złożone potrzeby starszych osób przebywających w domach opieki. Dokument ten określa minimalne wymogi niezbędne do uzyskania przez daną placówkę, aby mogła ona funkcjonować jako dom opieki, określa wymagania co do wiedzy, umiejętności i kompetencji kierownictwa jak i pracowników placówki, w celu zapewnienia zindywidualizowanych, kompleksowych i wysokiej jakości usług. Wśród innych bieżących strategii, mających na celu udoskonalenie działań wspierających zdrowe starzenie się, należy wymienić szeroki zakres usług świadczonych przez lokalne placówki opieki społecznej, transformacje *Dziennych Centrów Opieki* w *Centra Zdrowego Starzenia się* oraz stworzenie przedemerytalnych programów kształcenia o zasięgu ogólnokrajowym.

- dr hab. Jolanta Perek-Białas, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Aktywne i zdrowe starzenie w ujęciu wskaźnikowym

W czasie wystąpienia zostanie omówione jak w ramach wskaźnika aktywnego starzenia można oceniać wykorzystanie potencjału starszych generacji. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na aspekty uwzględniające zdrowie w ramach tego wskaźnika. Omawiany wskaźnik pozwala na ocenę zmian sytuacji starszych generacji w czasie, nie tylko w porównaniach międzynarodowych, ale także dla Polski, na poziomie regionalnym. W trakcie prezentacji

zostaną przedstawione autorskie analizy dynamiki zmian wskaźnika aktywnego starzenia dla polskich województw w latach 2013–2015, z pogłębioną analizą zmian wartości tych wskaźników, które uwzględniają zdrowotny wymiar życia starszych osób (m.in. zadowolenie ze stanu zdrowia, dobrostan psychiczny).

- prof. dr hab. Piotr Błajet, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Seks jako wskaźnik zdrowego starzenia się

Zdolność doświadczania radości jest istotnym wskaźnikiem vitalności i spełnienia. Radość najpełniej i najintensywniej objawia się w aktywności erotycznej, która jest warunkowana w znacznym stopniu sprawnością fizjologiczną organizmu. Niedomagania w funkcjonowaniu ciała: niesprawności, choroby, otyłość stanowią główną przeszkodę w doznawaniu radości seksu przez seniorów. Z kolei systematyczna dbałość o sprawność fizyczną będzie stanowiła istotny czynnik radości seksy w wieku senioralnym. W wystąpieniu, przy wykorzystaniu podejścia antropologicznego zostaną rozwinięte następujące tezy:

- stan zdrowia seniorów warunkuje aktywność seksualną
- dbałość o ciało sprzyja zdrowi i zadowoleniu seksualnemu
- systematyczna aktywność seksualna seniorów wzmacnia zdrowie
- stopień aktywności seksualnej może być traktowany jako behawioralny wskaźnik zdrowia seniorów.

- prof. nadzw. dr hab. Helena Wrona-Polańska,
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Człowiek jako kreator własnego zdrowia i jakości życia w późnej dorosłości

Podstawą teoretyczną prezentacji jest autorski Funkcjonalny Model Zdrowia (FMZ), w którym zdrowie jest funkcją twórczego radze-

nia sobie ze stresem (Wrona-Polańska 2003). Celem jest ukazanie, jak radzić sobie ze stresem, aby utrzymać zdrowie i dobrą jakość życia w późnej dorosłości? FMZ został zweryfikowany empirycznie w oparciu o badania ludzi zdrowych i chorych. Skuteczne z punktu widzenia zdrowia okazały się strategie: rozwiązywania problemu i pozytywnego przewartościowania a niekorzystną koncentracją na negatywnych emocjach, która prowadzi do negatywnego bilansu życiowego i stanowi zagrożenie dla zdrowia i jakości życia seniorów. W celu promocji zdrowia należy uczyć skutecznych strategii radzenia sobie ze stresem, rozwijać zainteresowania muzyką, sztuką i przyrodą, wzmacniać zasoby podmiotowe – pozytywną samoocenę – sprzyjające pozytywnemu bilansowi własnego życia, utrzymaniu zdrowia i dobrej jakości życia w późnej dorosłości.

- prof. nadzw. dr hab. Małgorzata Halicka,
prof. nadzw. dr hab. Jerzy Halicki, Uniwersytet w Białymstoku

Choroba nieuleczalna jako sytuacja wychowawcza

Sytuacja wychowawcza to ogólny porządek rzeczy, który wpływa na zachowanie człowieka i wprowadza w tym zachowaniu trwałe zmiany. Taką sytuacją wychowawczą jest niewątpliwie nieuleczalna choroba. Celem referatu jest zaprezentowanie zmian w stylu życia, postawach, zachowaniach i poglądach zaistniałych u wybranych osób starszych, które zostały dotknięte chorobą nieuleczalną.

10:50–11:20 – przerwa kawowa

**24 marca 2017 r., piątek
godz. 11:20–13:00 (aula, II p.)**

**III SESJA PLENARNA:
MOŻLIWOŚCI I OGRANICZENIA WSPOMAGANIA ROZWOJU
CZŁOWIEKA STAREGO
– PERSPEKTYWA POLITYKI SPOŁECZNEJ**

Moderacja:

prof. nadzw. dr hab. Jerzy Halicki,
prof. nadzw. dr hab. Zofia Szarota

- prof. nadzw. dr hab. Piotr Szukalski, Uniwersytet Łódzki
***Polityka aktywnego starzenia się jako przykład
subpolityki przebiegu życia***

Polityki publiczne wobec starzenia się, starości i osób starszych z reguły mają charakter statyczny temporalnie, tj. skupiają się na problemach pojawiających się Tu i teraz. Tymczasem w sferze polityki społecznej coraz częściej wyłania się zarys nowego typu publicznych polityk ukierunkowanych na długofalowe cele polityki przebiegu życia. Cel referatu będzie dwojaki:

- 1) wskazanie podstawowych cech szczególnych owej polityki wyróżniających ją od tradycyjnie pojmowanej polityki społecznej;
- 2) próba dokonania zarysu polityki aktywnego starzenia się jako szczególnej formy polityki przebiegu życia. Praca zostanie dokonana na podstawie przeglądu literatury, w tym i badań empirycznych

prowadzonych w ramach SHARE, wskazujących na długofalowe konsekwencje minionych wyborów i zachowań dla kształtowania się sytuacji osób starszych i ich samooceny.

- prof. Nadiia Lutsan, Uniwersytet Podkarpacki, Iwano-Frankiwnsk, Ukraina

Potrzeby i możliwości rozwoju osób starszych na Ukrainie

Problem pomocy ludziom starym jest analizowany na poziomie międzynarodowym. Wykonując rekomendacje Madryckiego planu działania w kwestii starzenia się społeczeństwa w ramach projektu Funduszu Ludnościowego ONZ (UNFPA), Ukraina zaczyna pracę w tym kierunku. W rozwiązywaniu kwestii starzejącego się społeczeństwa problemów jest więcej niż zdobyczy. Występuje deficyt wykwalifikowanych kadr, jest za mało środków finansowych, brakuje państwowego programu medyczno-społecznej pomocy emerytom.

- prof. nadzw. dr hab. Zofia Szarota, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Starość nasza powszednia, czyli jak polityka społeczna kształtuje przestrzeń przyjazne seniorom i czy naprawdę się to dzieje?

Na przykładzie Polski

Dynamika zjawiska podwójnego starzenia się generuje konieczność przejścia od gerontologii społecznej do gerontologii opiekuńczej. W wystąpieniu poruszone zostaną wątki charakteryzujące polską politykę społeczną wobec starości i osób starych. Wskazane zostaną tak mocne jak i najsłabsze jej ogniwa, wyróżnione zostaną pożądane wektory zmian. Szczególna uwaga skierowana będzie na systemowe propozycje pomocy społecznej.

- dr hab. Wojciech Maliszewski, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile

Senior w perspektywie instytucjonalnej polityki prosenioralnej państwa. Fakty i mity

Przedmiotem rozważań będzie identyfikacja i eksplikacja założonej przez organa władzy (ustawodawczej i wykonawczej) polityki prosenioralnej w Polsce, a także jej praktyczny – realny wymiar w postaci rzeczywistych działań organów pomocy społecznej, pracy socjalnej na szczeblu samorządowym. Autor poszukuje odpowiedzi na pytanie: czy medialnie i oficjalnie prezentowane komunikaty dotyczące wspierania seniorów w ich funkcjonowaniu po przejściu na emeryturę są zgodne z rzeczywistymi działaniami administracji samorządowej? Autor, na drodze dostępu do informacji publicznej, poszukuje danych gwarantujących identyfikację podmiotów wymagających wsparcia materialnego i niematerialnego ze strony instytucji pomocy społecznej i innych organizacji (także trzeciego sektora) na szczeblu gminy i miasta. Badania dotyczą obszaru północnej Wielkopolski.

- dr Anna Okońska-Walkowicz, Urząd Miasta Krakowa

Z pomocą starszym mieszkańcom Krakowa w poszukiwaniu sensu życia – systemowe działania samorządu krakowskiego

Blisko 22% mieszkańców Krakowa to osoby powyżej 60. roku życia. Polityka społeczna Miasta nakierowana jest na zaspokojenie ich potrzeb. Podpisana w 2013 roku Deklaracja Dublińska dotycząca przyjazności starzeniu się, przygotowywana aplikacja do WHO o tytuł miasta przyjaznego starszym mieszkańcom, to tylko niektóre dowody dynamicznego rozwoju polityki senioralnej miasta. Jej celem jest dążenie do możliwie jak najwyższej jakości życia osób starszych

w obszarach, których dotyczą kompetencje samorządu gminy i powiatu. Podstawą polityki senioralnej jest pomoc w rozwiązywaniu problemów codziennych i pomoc w odnajdywaniu sensu życia. Systemowe tworzenie przestrzeni miejskich służących osobom starszym, skupionym wokół aktywności intelektualnych, ruchowych i inspirujących rozwój duchowy, podmiotowe włączanie seniorów w projektowanie życia miasta oraz aranżowanie okazji do dialogu międzypokoleniowego to przyczynki do dobrego zarządzania miastem. Wprowadzenie do programów wychowawczych wszystkich szkół samorządowych elementów wychowania do starości uruchomi procesy, które zaowocują wzmocnieniem postaw odpowiedzialności za siebie w (odległej) starości.

13:00–14:30 – obiad, Klub Bakalarz, dolny parter

24 marca 2017 r., piątek
godz. 14:30–17:30 WARSZTAT I (s. 308 N)

- prof. Kate de Medeiros, Miami University, USA

Narracyjne strategie w praktyce gerontologicznej
(Narrative Strategy in Gerontology Practice)

Osobiste historie, zarówno te prezentowane w formie pisemnej jak i historie wyłaniające się z indywidualnych rozmów czy wywiadów narracyjnych, odgrywają znaczącą rolę w trakcie pracy z osobami w podeszłym wieku. Jednocześnie autobiograficzne opowieści postrzegane są jednak bardziej jako przyjemny sposób na spędzanie czasu wolnego, niż ważne źródło wiedzy, introspekcji, czy element rozwoju osobistego. Warsztat oparty jest na założeniu, że każdy człowiek jest autorem swojej opowieści, i jako taki ma możliwość pogodzenia się z własną przeszłością na drodze odpamiętywania i ponownego opowiadania własnej historii, dysponując zarazem potencjałem wymyślenia i kreowania swojego przyszłego *Ja*. Celem warsztatu jest zbadanie dokładnego znaczenia narracji, omówienie badań podkreślających korzyści podejścia narracyjnego, jak i odkrycie nowych zastosowań narracji w pracy z osobami starszymi. Należą do nich m.in. wykorzystywanie narracji podczas badań prowadzonych metodą wywiadów autobiograficznych, warsztaty pisarskie czy warsztaty spisywania wspomnień w instytucjach opieki środowiskowej, w warunkach domowych czy w placówkach opieki długoterminowej. Uczestnicy warsztatu wezmą udział w konkretnych ćwiczeniach praktycznych, które pozwolą na lepsze zrozumienie tematu oraz ułatwią im późniejsze zastosowanie różnorodnych podejść narracyjnych we własnych badaniach i/ lub działaniach aplikacyjnych.

23 marca 2017 r.
godz. 14:30–17:00 obrady w sekcjach

SEKCJA I:
PROCES STARZENIA SIĘ
– PERSPEKTYWA GERAGOGICZNA (s. 310 N)

Moderacja:

dr hab. Beata Bugajska,
dr Marcin Muszyński

- dr Marcin Muszyński, Uniwersytet Łódzki
Kryteria „wiarygodności” badań usytuowanych w podejściu konstruktywistycznym

W referacie opisane zostaną kryteria wiarygodności badań osadzonych w paradygmacie konstruktywistycznym. Zaprezentowana zostanie struktura, która może stać się przewodnikiem w badaniach jakościowych. Jej wykorzystanie zapewnia właściwe uczestnictwo osób starych w procesie wytwarzania wiedzy. W wyniku uczestnictwa w badaniach, osoby stare mają poczucie podmiotowej sprawczości i gotowości do działań. Co więcej, tak prowadzone badania pozwalają badaczowi stwierdzić, czy wszystkie perspektywy są reprezentowane bezstronnie.

- dr Elżbieta Woźnicka, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

Pasje osób starszych jako sposób na własny rozwój

Problematyka wystąpienia dotyczy znaczenia pasji w życiu osób starszych jako aktywności, którą kontynuują od czasów swojej do-

rosłości lub podjęli ją w okresie starości. Wiele osób, które swoją aktywność zawodową ma już za sobą, narzeka na życie emeryta. Są jednak tacy, którzy łamią stereotypy i działają. Aktywizacja osób starszych ma wiele form, metod i możliwości. Nie tylko oswaja „nieprzyjazną” technologię, ale przede wszystkim łagodzi proces starzenia się. Prawdziwa przyгода zaczyna się w momencie uruchomienia przez seniorów własnego rozwoju. Tu jest miejsce na życie towarzyskie, wyzwania i najbardziej urozmaicone pasje. Dociekania mają na celu sprawdzenie czy realizacja pasji jest miejscem rozwoju i edukacji człowieka starego czy tylko wypełnieniem czasu wolnego? Jakie są pasje osób starszych? Czy ich pasje są związane z dotychczasowymi zainteresowaniami czy z pracą zawodową? Czy też podejmują zupełnie nowe wyzwania i działania nie związane z dotychczasowymi zajęciami? Wystąpienie będzie się opierało na wywiadach biograficznych z osobami powyżej 65. r.ż.

- dr Tomasz Knopik, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Czy mądrości można się nauczyć? Codzienny trening mądrości dla seniorów

Celem wystąpienia jest zaprezentowanie podstawowych założeń *edukacji ku mądrości* w oparciu o założenia koncepcji sprzyjającej powodzeniu życiowemu R. Sternberga oraz paradygmatu berlińskiego (Baltesa i in.). Pojmowanie mądrości jako metaperspektywy ujmowania problemów życiowych wymaga odpowiedniego doświadczenia, stąd mądrość zarówno w koncepcjach naiwnych, jak i w psychologicznych przypisywana jest osobom starszym. Interesujące jest jednak pytanie: Czy mądrości można się nauczyć? Celem udzielenia na nie odpowiedzi przeprowadzono badania podłużne na grupie seniorów – słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Otrzy-

mane wyniki wskazują, że rzetelnie prowadzony trening mądrości przekłada się na wzrost nasilenia takich wymiarów mądrości, jak: rozumienie wieloznaczności, identyfikacja hierarchii wartości, subiektywny dobrostan. Zaprezentowane zostaną autorskie metody rozwijania mądrości zarówno w zakresie możliwości, jak i ograniczeń ich stosowania w edukacji seniorów.

- dr Joanna Wawrzyniak, Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu
Akademia Każdego Wieku – autorski program aktywności dla seniorów

Akademia Każdego Wieku jest przedsięwzięciem edukacyjno-społecznym przewidzianym dla osób dorosłych potrzebujących wartościowego zagospodarowania czasu wolnego i zainteresowanych szeroko pojmowanym rozwojem – osobistym, społecznym i zawodowym. Zajęcia w Akademii trwają od 1 października 2016 roku a jej funkcjonowanie różni się od placówek typu Uniwersytet Trzeciego Wieku między innymi tym, że o treści, zakresie i częstotliwości zajęć decydują sami seniorzy, a także Oni sami prowadzą znaczną część zajęć. Formuła Akademii podlega ciągłej ewolucji, by w sposób optymalny odpowiedzieć na potrzeby (przybywających nieustannie) Uczestników. Oni sami nazywają się „uczniami, którzy się chcą siedzieć w ławkach”, co podkreśla ich negację bierności.

- dr Jolanta Maćkowicz, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
***„Dzięki kolejnym wyzwaniom czuję, że jestem potrzebna”
(Danuta Szafłarska)***

Bogdan Suchodolski (1977) już wiele lat temu podkreślił wiodące znaczenie edukacji w każdym aspekcie życia. Współcześnie aktywność edukacyjna osób starszych traktowana jest jako proces emancypacji,

który stwarza seniorom możliwość większej kontroli nad własnym życiem (Battersby, 1985, s. 76). Stworzenie osobom starszym warunków do poszerzania swoich dotychczasowych kompetencji i zdobywania nowych, jest istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój ich aktywności (Formosa 2012). Celem prezentacji jest przedstawienie opinii i refleksji osób starszych na temat ich doświadczeń związanych z aktywnością edukacyjną. Jak wynika z analizy wypowiedzi seniorów, ich doświadczenia edukacyjne w znaczący sposób zmieniły ich jakość życia w różnych jego aspektach. Przede wszystkim nastąpił wzrost poczucia własnej wartości i niezależności. Osoby starsze czują się bardziej potrzebne i pożyteczne społecznie, stawiając sobie nowe cele i odnajdując nowe życiowe role po zaprzestaniu aktywności zawodowej.

- mgr Klaudia Maksim-Dąbrowska, Uniwersytet Śląski

SuperBabcia, SuperDziadek

Świat ulega ciągłym przemianom, przed każdym człowiekiem pojawia się wiele nowych wyzwań, którym musi sprostać. Osobom starszym, które zaczynały dorosłe życie w zupełnie innej rzeczywistości jest o wiele trudniej niż młodemu pokoleniu, które w pełni korzysta z osiągnięć technologii. Rola babci oraz dziadka również ulega ciągłym zmianom, lecz wciąż jest bardzo istotna zarówno dla seniorów, wnuków oraz ich rodziców. W trosce o dobre przygotowanie osób starszych do tak ważnego zadania została stworzona *Szkoła SuperBabci i SuperDziadka*. Stanowi ona nie mniej ważny i interesujący, alternatywny sposób aktywizacji seniorów dla dotychczas istniejących Klubów Seniora czy Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Celem mojego wystąpienia będzie przedstawienie, jakie są zadania Szkoły, w jaki sposób są one realizowane, jakie inicjatywy są podejmowane przez jej uczestników oraz jakie korzyści niesie za sobą dla babć i dziadków uczestniczących w projekcie oraz innych osób.

- mgr Angelika Felska, Uniwersytet Szczeciński

Edukacja seniorów wobec wyzwań współczesności

Rozwój człowieka w wieku senioralnym jest wyzwaniem XXI wieku. W związku z tym, że społeczeństwo starzeje się, a ilość osób starszych stale wzrasta władze oświatowe oraz instytucje edukacyjne stają przed wyzwaniem w jaki sposób pomagać człowiekowi starszemu w jego rozwoju. W tym celu podejmowane są różne inicjatywy edukacyjne, które wychodzą z ofertą dla osób starszych. Należy się jednak zastanowić czy wszystkie z tych inicjatyw faktycznie wspierają seniorów w ich rozwoju. Próbę przeanalizowania tego problemu zostanie podjęta podczas wystąpienia oraz tekstu.

- dr Olga Wyżga, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Edukacja żywieniowa, czyli jak utrzymać kondycję zdrowotną seniorów?

Kondycja zdrowotna osób starszych jest wypadkową wielu czynników: procesu starzenia się, przebytych chorób, stylu życia czynników środowiskowych i wielu innych, w tym także tych związanych z żywieniem. Seniorzy codziennie w różnych źródłach znajdują liczne informacje o dietach alternatywnych, porady dietetyków, przepisu kulinarne, które niejednokrotnie są niezgodne z zaleceniami nauki o żywieniu lub nie uwzględniają możliwości metabolicznych organizmu w tym wieku. Ludzie często czują się zdezorientowani i niechętnie ustosunkowani do zmiany swoich przyzwyczajzeń żywieniowych. Edukacja zdrowotna jest strategią działań prowadzących do zmiany zachowań o charakterze prozdrowotnym. Jedną z jej form jest edukacja żywieniowa, która ma motywować ludzi do stosowania w praktyce wiedzy o żywości im żywieniu ale także kształtować prozdrowotne zachowania żywieniowe, uczyć rozpoznawać objawy pochodzące z własnego ciała związane z zaspokajaniem potrzeb żywie-

niowych oraz kształtować pożądane umiejętności i postawy konsumencie. W działaniach edukacyjnych istotnym jest przestrzeganie zasady, że żywienie seniora ma na celu nie tylko zaspokojenie potrzeby głodu i pragnienia lecz jest ściśle powiązane z innymi aspektami ich egzystencji.

- PhDr. Łukasz Tomczyk, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Siły społeczne w procesie minimalizacji wykluczenia cyfrowego na przykładzie projektu Polska Cyfrowa Równych Szans

Polskie społeczeństwo informacyjne znajdujące się na etapie intensywnego rozwoju posiada w swej strukturze grupę określoną wykluczonymi cyfrowo. Szacuje się, że jedynie ok. 30% polskich seniorów korzysta z nowych technologii (dane: *Diagnoza Społeczna*). Wykluczenie cyfrowe będące rodzajem wykluczenia społecznego jest zatem jednym z istotnych wyzwań dla zrównoważonego rozwoju społecznego. W celu minimalizacji podziału cyfrowego podejmowanych jest wiele działań, w tym bazujących na klasycznych teoriach pedagogiki społecznej. W wystąpieniu zaprezentowana zostanie metodyka oraz założenia największego polskiego programu inkluzji cyfrowej – Polski Cyfrowej Równych Szans (PCRS). Wspomniany ruch edukacji pozaformalnej bazuje w głównej mierze na siłach społecznych. Poprzez zaangażowanie wolontariuszy wprowadzono do tej pory w społeczeństwo informacyjne ponad 200 tysięcy seniorów w całej Polsce. Studium przypadku PCRS może stanowić inspirację na dla innych ruchów oddolnych, związanych z podnoszeniem jakości życia osób starszych oraz minimalizujących niekorzystne stratyfikację społeczne.

18:00 – bankiet, Pałac Wielopolskich,
Plac Wszystkich Świętych 3/4

23 marca 2017 r.
godz. 14:30–17:00 obrady w sekcjach

SEKCJA II:
PROFILAKTYKA, PARTYCYPACJA,
PROTEKCJA, PARTNERSTWO (s. 201 N)

Moderacja:

dr hab. Jolanta Perek-Białas,
dr hab. Wojciech Maliszewski

- dr Renata Konieczna-Woźniak, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Proaktywna przestrzeń życia – miasto przyjazne starzeniu

Przestrzeń życia seniorów (makro-, mezo- i mikro-) stanowi ważne zagadnienie gerontologii społecznej. Wystąpienie dotyczy problematyki przestrzeni miasta, która może stymulować, bądź osłabiać aktywne, prozdrowotne funkcjonowanie seniorów. Zgodnie z ustaleniami Światowej Organizacji Zdrowia miasto „gościnne” dla osób starszych to takie, które dba o odpowiednie dla seniorów: przestrzeń publiczną, transport, mieszkalnictwo, partycypację społeczną i obywatelską, integrację, zatrudnienie, komunikację i informację, wsparcie środowiskowe i opiekę zdrowotną. Przestrzeń miasta nie powinna jednak faworyzować żadnej z grup wiekowych, ma sprzyjać budowaniu relacji międzypokoleniowych, które zapobiegają tworzeniu się subkultur (subkultury starości). W Polsce wiele miast stara się dołączyć do globalnej sieci miejsc otwartych na osoby starsze. Taką przynależność uzyskał w roku 2016 Poznań. Przestrzeń

życia pomniejsza się wraz z wiekiem człowieka, być może jednak dzięki określonym rozwiązaniom pozostanie dłużej rozleglejsza i posłuży zdrowemu starzeniu się i utrzymywaniu jakości życia.

- prof. WSH dr Maria Zrałek, Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu
Dostosowanie systemu wsparcia osób starszych w środowisku zamieszkania

Z uwagi na to, że liczba osób starszych rośnie w Polsce bardzo szybko, kwestia zapewnienia im długoterminowej opieki staje się paląca. W Polsce sektor opieki długoterminowej jest wciąż słabo rozwinięty. Całodobową opieką instytucjonalną objętych jest jedynie ok. 1% osób starszych. We wszystkich zaleceniach dotyczących osób starszych wymagających różnych form wsparcia podkreśla się konieczność pozostawiania ich w dotychczasowym miejscu zamieszkania tak długo jak to jest możliwe. Umożliwienie pozostania we własnym środowisku wymaga przygotowania rozwiązań wspomagających osoby starsze w codziennym funkcjonowaniu. Działania te winny być skoncentrowane na dostosowaniu mieszkań do potrzeb jego mieszkańców, zapewnieniu zakresu i stopniowości usług świadczonych w domu. Przejście od opieki instytucjonalnej do formalnej opieki świadczonej w domu lub na poziomie społeczności lokalnej poprawia jakość życia osób starszych i jest rozwiązaniem bardziej efektywnym ekonomicznie. Takie podejście stanowi wyzwanie dla instytucji i organizacji rządowych, samorządowych, pozarządowych i prywatnych.

- dr Aleksandra Błachnio, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy
Strategie radzenia sobie z sytuacjami trudnymi polskich seniorów na wsi

Jakość starzenia się jest problemem nie tylko w skali jednostkowej, ale również w makroskali całego społeczeństwa, wydolności sek-

torów służby zdrowia i opieki społecznej czy ekonomii państwa. Stąd postuluje się zdrowe starzenie się, starzenie z sukcesem, pozytywne starzenie itp. Wiadomym jest, że to jak funkcjonuje człowiek zależy od jego osobowych predyspozycji, jak i od środowiska, w którym żyje. Celem wystąpienia jest pokazanie jak ograniczone zasoby polskiej wsi korespondują ze strategiami radzenia sobie z sytuacjami trudnymi seniorów. próba objęła 120 respondentów w wieku 65+, mieszkańców wsi z północnej części województwa wielkopolskiego. W badaniu wykorzystano polskie adaptacje kwestionariuszy PCI Greenglass i in. oraz MHLC Wallstona i in., analizowane dane pochodzą również z wywiadu. Wyniki prowokują do dyskusji nad efektywnością polityki prosenioralnej w Polsce.

- mgr Karolina Talar, Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
Rozwój aktywności fizycznej osób starszych w aspekcie higienicznym i zdrowotnym

Aktywność fizyczna osób starszych zapewnia utrzymanie sprawności, zdrowia na długie lata życia. Wpływa również na przedłużenie samodzielności oraz jest lekarstwem na wiele dolegliwości starczych. Sprawność fizyczna pozwala osiągnąć optymalną jakość życia na co dzień i wykonywania ruchowych czynności niezbędnych dla zdrowia osób starszych. Celem pracy jest ukazanie poglądów lekarzy i działaczy kultury fizycznej na sprawność ruchową seniorów. Stosowałam następujące metody badawcze: źródłoznawstwo, interpretacja źródeł i opracowanie dziejów z literatury przedmiotu (Toporowicz, 1996) dotyczącej aktywności fizycznej osób starszych, a także literaturę z dziedziny historii, medycyny i rekreacji seniorów. Praca ta ukazuje rolę aktywności fizycznej we wspomaganii pełnej sprawności i zdrowia człowieka starszego oraz jej wpływ na przedłużenie jego życia.

- mgr Paulina Sztandera, Beata Szczepanowska-Wołowicz,
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Rola aktywności fizycznej u osób w wieku starszym

Starzenie się człowieka to nieuchronny proces ewolucji, jednak jesteśmy w stanie zapobiec jego negatywnym skutkom między innymi poprzez aktywność fizyczną. W literaturze przedmiotu znaleźć można wiele doniesień na temat dobroczynnego wpływu aktywności fizycznej u osób starszych. W pracy przeanalizowano dostępną literaturę na temat aktywności fizycznej oraz fizjoterapii osób w starszym wieku. Powołując się na wyniki badań naukowych zauważono, że odpowiednia aktywność fizyczna przyczynia się do zmniejszenia ograniczeń funkcjonalnych osób starszych mierzonych np. za pomocą testu wstań i idź, mniejszą ilość incydentów chorobowych górnych dróg oddechowych, poprawę jakości życia i funkcji poznawczych. Konieczne jest propagowanie regularnego wysiłku fizycznego u osób w podeszłym wieku.

- mgr Justyna Antczak-Kujawin, Uniwersytet Łódzki

O metodach badań sprawności leksykalno-semantycznej w otępieniu – z perspektywy logopedy

Zaburzenia mowy, szczególnie sprawności leksykalno-semantycznej, są nieodłącznym komponentem obrazu klinicznego otępienia. Badanie sprawności leksykalno-semantycznej stanowi zatem istotny aspekt diagnozy logopedycznej w przypadku otępienia. Rzetelna ocena sprawności językowych pozwala na pozyskanie informacji na temat stanu umysłowego osób w wieku podeszłym, co w znaczący sposób warunkuje efektywne programowanie terapii logopedycznej pacjenta z zaburzeniami funkcji poznawczych w otępieniu. Diagnostyka zasobu leksykalnego znajduje się w kręgu zainteresowań specjalistów

wielu dziedzin, m.in. pedagogów, psychologów oraz logopedów, dlatego też problem ten jest ujmowany z różnych perspektyw. Wystąpienie będzie miało na celu krótką charakterystykę wybranych metod badania leksyki oraz ocenę przydatności w diagnozie logopedycznej otępienia testów słownikowych powszechnie stosowanych w Polsce i na świecie. Zasadnicza część wystąpienia będzie poświęcona omówieniu struktury autorskiego testu do badania sprawności leksykalno-semantycznej u osób z otępieniem, który umożliwia logopedyczną ocenę zachowań językowych osób starszych.

- mgr Agnieszka Salon, Szpital Specjalistyczny im. J. Dietla w Krakowie

Znaczenie komunikacji i strategie porozumiewania się pomiędzy opiekunem rodzinnym a podopiecznym z chorobą otępienną

Tematem wystąpienia jest komunikacja i sposoby porozumiewania się opiekunów rodzinnych ze swoimi podopiecznymi, u których zdiagnozowano chorobę otępienną. Obecnie choroby z tej kategorii dotyczą coraz więcej osób, a funkcje językowe i pragmatyczne są jednym z obszarów ulegających degeneracji. Z perspektywy logopedy praktyka przedstawione zostaną sposoby porozumiewania się oraz sam proces terapeutyczny, którego celem jest jak najdłuższe utrzymanie kompetencji oraz sprawności komunikacyjnych i językowych chorego podopiecznego. Poruszona zostanie również kwestia zachowań opiekunów rodzinnych w stosunku do podopiecznych w kontekście narastających zaburzeń spowodowanych rozwojem choroby. Przedstawione będą strategie komunikacyjne wypracowane przez opiekunów w relacji z bliskim chorym. Metody komunikacji podlegać będą zmianom w zależności od rozwoju choroby i natężenia zaburzeń językowych.

- dr Jolanta Rybska-Klapa, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Dysleksja a jakość życia: perspektywa „młodych-starych”

Opracowanie zawiera opis trudności o charakterze dyslektycznym, z którymi borykają się badani pozostający w okresie wczesnej starości. Akcentuje się w nim specyfikę codziennych problemów ludzi dyslektycznych z ich subiektywnego punktu widzenia. Analiza wypowiedzi wskazuje na wpływ wydarzeń z przeszłości, głównie z okresu edukacji szkolnej, na obecne funkcjonowanie. Istotna jest tu samoocena badanych dotycząca tych dziedzin życia, które są dla nich ważne i stanowią dla nich wyznaczniki jakości życia. W opracowaniu wskazuję propozycje działań edukacyjnych i terapeutycznych, mogących wnieść istotne zmiany w te obszary życia badanych, które są przez nich oceniane jako trudne.

18:00 – bankiet, Pałac Wielopolskich,
Plac Wszystkich Świętych 3/4

23 marca 2017 r.
godz. 14:30–17:00 obrady w sekcjach

SEKCJA III:
POKONAĆ (Z NADZIEJĄ) CIERPIENIE

Moderacja:

prof. nadzw. dr hab. Helena Wrona-Polańska,
dr hab. Danuta Wolska

- dr hab. Danuta Wolska, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
***Bieg życia osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną
– od dorosłości do starości***

Wejście w fazę późnej dorosłości poprzedza pojawienie się zmian inwolucyjnych, które nie tylko są zwiastunem, ale też dowodem, że jest ona nieuchronna. Człowiek musi się nie tylko pogodzić z oznakami nadchodzącej starości, ale też nauczyć się z nimi żyć. Zadaniem rodziców, terapeutów, opiekunów osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną jest wprowadzenie ich w tę fazę życia – poinformowanie o ograniczeniach i możliwościach. Artykuł prezentuje badania dotyczące najczęściej występujących zmian inwolucyjnych u osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną i propozycje wsparcia ich w starości tak, by uczynić ten czas godnym i wartościowym dla nich.

- dr Anna Gutowska, Uniwersytet Łódzki

Geragogika według Marii Montessori

Artykuł stanowi próbę przybliżenia modelu wsparcia osób starszych, również niesamodzielnych, opartej na założeniach pedagogiki Marii Montessori. Sposób sprawowania opieki w Polsce nad osobami starszymi jest ograniczony zazwyczaj do tradycyjnych form instytucjonalnych, gdzie akcent położony jest na zaspokojenie podstawowych potrzeb lub opieki sprawowanej przez członków rodziny w czterech ścianach domu/mieszkania. Analiza literatury przedmiotu pozwala na stwierdzenie, że działania te rzadko noszą znamiona edukacyjnych, rozwojowych, a w niektórych przypadkach pozbawione są nawet godności i szacunku.

- dr Agnieszka Krawczyk, Akademia Ignatianum w Krakowie

Korelaty strategii radzenia sobie z bólem u pacjentów z chorobą nowotworową

Poznanie uwarunkowań radzenia sobie z bólem pozwala na poprawę jakości życia w okresie późnej dorosłości i starości. Ból, jako doświadczenie wpisane w bieg ludzkiego życia, często towarzyszy chorobom nowotworowym. Przyczyną niepowodzeń w terapii dolegliwości bólowych są trudności diagnostyczne wynikające z wielowymiarowości zjawiska bólu i jego subiektywnej oceny. Cel badań: badania mają na celu porównanie osób leczonych przyczynowo na oddziałach onkologicznych z pacjentami opieki paliatywnej w zakresie strategii radzenia sobie z bólem oraz ustalenie, jakie czynniki warunkują radzenie sobie z bólem u pacjentów ze zdiagnozowaną chorobą nowotworową. Wnioski: niska neurotyczność, a większa ekstrawersja i sumienność oraz otwartość na doświadczenie predysponują do stosowania adaptacyjnych strategii radzenia sobie z bólem.

- dr Kinga Tucholska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Wzmacnianie nadziei u osób starszych – perspektywy teoretyczne i wskazówki praktyczne

Nadzieja to szczególny zespół przekonań i towarzyszących im emocji, które stanowią ważny zasób psychiczny i specyficzną formę radzenia sobie w przypadku przeciwności. Posiadanie dojrzałej nadziei jest wyznacznikiem zdrowia psychicznego a jej wzbudzenie stanowi istotny element procesu uzdrawiania. W referacie zaprezentowane zostaną wybrane psychologiczne modele nadziei oraz wyniki badań pozwalających stwierdzić, iż określone jej formy mają wpływ na psychofizyczny dobrostan osób starszych. Przedstawione zostaną w zarysie tzw. skoncentrowane na nadziei metody terapeutyczne i wybrane techniki oddziaływań psychologicznych, które można zastosować w pracy z osobami w różnej kondycji. Zostanie również poruszona kwestia zależności pomiędzy poziomem nadziei terapeutów i personelu medycznego a efektywnością prowadzonych przez nich oddziaływań leczniczych.

- dr Rafał Iwański, Uniwersytet Szczeciński

Jakość życia niesamodzielnych osób starszych

Prognozowane postępujące starzenie się populacji stawia przed społeczeństwem nowe wyzwania związane z koniecznością zabezpieczenia opieki nad niesamodzielnymi osobami starszymi, które wymagają wsparcia i pomocy w wymiarze długoterminowym. Ważny jest kontekst społeczny procesu starzenia się populacji, który wyraża się w zmianie dominującego modelu rodziny i funkcjonowania gospodarstw domowych. Podczas wystąpienia przedstawione zostaną m.in. wyniki badań przeprowadzonych w woj. zachodniopomorskim, które

dotyczą różnych form opieki długoterminowej nad niesamodzielnymi osobami starszymi realizowanych przez:

- 1) sektor pomocy społecznej w formie środowiskowej i stacjonarnej;
- 2) sektor ochrony zdrowia w formie środowiskowej i stacjonarnej;
- 3) opiekę nieformalną (rodzinną);
- 4) prywatne placówki opiekuńcze.

Opieka długoterminowa ma charakter złożony i zawiera działania, które można rozróżnić ze względu na zakres, formę i rodzaj uzyskiwanej pomocy w zależności od indywidualnych potrzeb jednostek i ich rodzin.

- dr Agata Chabior, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Pomyślnie starzenie się – nowe spojrzenie na opiekę i opiekuna osób starszych

Artykuł będzie odniesieniem do badań i pojmowania opieki w starości jako szczególnego rodzaju relacji. Takie pojmowanie opieki wyznacza także na nowo definiowane cechy samego opiekuna.

- dr Anna Sznajder, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
Przestrzenie prywatne, przestrzenie publiczne – starość w brytyjskich domach opieki na podstawie wybranych przykładów

Przestrzenie opieki to ważny element godnego starzenia się. W przypadku osób znajdujących się w domach spokojnej starości umiejętność stworzenia właściwego środowiska do aktywnego przeżywania każdego dnia staje się elementem, który sprzyja podniesieniu jakości życia jednostki w grupie innych seniorów. To środowisko tworzy zarówno przestrzeń fizyczna pomieszczeń wspólnych i indywidualnych, jak i kreowana kultura organizacji, w której opiekunowie tworzą zespół działający wedle określonych zasad i reguł.

W prezentacji ujęte zostaną doświadczenia z praktyk w dwóch niezależnych prywatnych domach opieki, które pozwolą wskazać na możliwości i ograniczenia wspomagania rozwoju człowieka starszego w analizowanych środowiskach.

18:00 – bankiet, Pałac Wielopolskich,
Plac Wszystkich Świętych 3/4

23 marca 2017 r.
godz. 14:30–17:00 obrady w sekcjach

SEKCJA IV:
POTENCJAŁ ROZWOJOWY STAROŚCI (s. 308 N)

Moderacja:

prof. nadzw. dr hab. Elżbieta Dubas,
dr Urszula Tokarska

- dr hab. Agata Wiza, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu
Tożsamość narracyjna osób starszych

Tożsamość narracyjna pozwala jednostce rozumieć siebie jako podmiot zmieniający się i podmiot w zmieniających się sytuacjach. Celem referatu będzie reinterpretacja opowieści osób starszych uczestniczących w badaniach narracyjnych w kontekście kształtowania się i podtrzymywania skryształizowanej już tożsamości.

- dr Krystyna Węgrzyn-Białogłowicz, Uniwersytet Rzeszowski
Bieg życia – narracja autobiograficzna w kontekście zadań rozwojowych Roberta J. Havighursta

Przedmiotem wystąpienia będzie analiza autobiografii prof. Janusza Kirenki w kontekście realizacji zadań rozwojowych, aż do okresu późnej dorosłości. W biografii jednostkowej przyjęto się wyznaczać kilka specyficznych okresów, w których społeczno-kulturowe oczekiwania i wymogi wobec danej fazy są w miarę jednorodne, a pewne zakresy indywidualnych doświadczeń osób w danym wieku uniwersalne. W jed-

nostkowych ludzkich zdarzeniach zawsze można pokusić się o ich życiową logikę, która toczy się w dwóch przenikających w czasie i przestrzeni obszarach: obszarze transformatywnych relacji rodzinnych oraz obszarze funkcjonowania w instytucjach rynku edukacji i pracy (za: Piorunek, 2009, 7, 15). Traktując człowieka holistycznie można powiedzieć, że pomyślna realizacja zadań rozwojowych we wszystkich wymiarach ludzkiej egzystencji zwiększa szansę na stworzenie właściwych ram funkcjonowania w jego biegu życia, z pełną świadomością warunków do bycia szczęśliwym także w okresie późnej dorosłości.

- dr Magdalena Zadworna-Cieślak, Uniwersytet Łódzki

Realizacja zadań rozwojowych w okresie późnej dorosłości i sposoby jej pomiaru

Zachodzące procesy demograficzne skłaniają do analiz stylu życia i jego uwarunkowań wśród osób w wieku późnej dorosłości. W referacie zostaną zaprezentowane teorie zadań rozwojowych i wyzwań typowych dla późnej dorosłości (głównie wynikających z teorii Havighursta i Eriksona). Dokonana zostanie analiza specyfiki realizacji zadań rozwojowych osób w wieku senioralnym, wraz ze wskazaniem zagrożeń typowych dla tego wieku. Zostanie zaprezentowany Kwestionariusz Realizacji Zadań Rozwojowych dla Seniorów w opracowaniu M. Zadwornej-Cieślak, służący do badania stopnia realizacji zadań życiowych typowych dla osób powyżej 60. roku życia. Zostaną przekazane informacje na temat wstępnego opracowania psychometrycznego narzędzia.

- dr hab. Remigiusz J. Kijak, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Jak zamiast tetrykiem zostać tantrykiem?

Zdrowie seksualne stanowi istotny element zdrowia ogólnego. Badania nad seksualnością seniorów dowodzą, że głównie ze względów

kulturowych, braku wiedzy o skutkach meno i andropauzy rezygnują oni z życia seksualnego. Faktem jest, jak wskazują najnowsze badania Z. Izdebskiego (2017), że potrzeby seksualne nieco obniżają się w wieku senioralnym, jednak nadal pozostaje potrzeba miłości i bliskości partnerskiej. Wystąpienie dotyczy zdrowia seksualnego seniorów w tym uwzględnia badania nad obyczajowością seksualną seniorów z lekką niepełnosprawnością intelektualną.

- dr Sabina Lucyna Zalewska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Samotność i osamotnienie w doświadczeniach i narracjach małżeństw z dużym stażem pożycia małżeńskiego

Większość badaczy i autorów zajmujących się samotnością i osamotnieniem zdecydowanie odróżnia te dwa pojęcia. W swoich rozważaniach najczęściej wskazują oni na istnienie dwóch odmiennych stanów, tj. obiektywnego – fizycznego, czyli samotności w przeciwieństwie do subiektywnego – psychicznego, jakim jest osamotnienie (nazywane niekiedy samotnością psychiczną). Pomimo uznawania takiego rozróżnienia, wciąż nie udaje się dojść do konsensusu w sprawach treści kryjących się za tymi dwoma określeniami. Warto wspomnieć, że wielu autorów piszących o osamotnieniu związanych ze starością w ogóle go nie definiuje (Abrams, Blau, Sheldon, Karn). Według I. Yoloma, samotność wynika z braku komunikacji z drugim człowiekiem. Jest to szczególnie widoczne u osób starszych, które zostały wyeliminowane z codziennego życia na skutek sytuacji rodzinnych, zdrowotnych czy społecznych. Osamotnienie jest najczęstszym skutkiem braku związków społecznych, w tym związków z rodziną. Powoduje ono występowanie zaburzeń emocjonalnych, obniżenia lub ograniczenia zdolności do akceptacji i efektywnego działania. W narracjach

osób badanych wyraźnie wyodrębniają się te dwa stany: samotność i osamotnienie. Potrafią oni także wskazać na konkretne doświadczenia ze swojego życia potwierdzające ich odrębność.

- dr Magdalena Zadworna-Cieślak, Uniwersytet Łódzki

Zasoby osobiste a realizacja zadań rozwojowych przez kobiety w okresie późnej dorosłości

Przeprowadzone badania miały na celu ustalenie roli prężności psychicznej oraz inteligencji emocjonalnej w realizacji zadań rozwojowych w okresie późnej dorosłości. Badaniami objęto 60 kobiet w okresie senioralnym (od 60. do 84. r.ż., $M=75,6$; $SD=5,82$), wśród których 30 było pensjonariuszkami domu pomocy społecznej a 30 osobami funkcjonującymi samodzielnie. W badaniach wykorzystano Skalę Pomiaru Prężności, której autorami są N. Ogińska-Bulik i Z. Juczyński oraz Popularny Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej autorstwa Jaworowskiej i wsp., a do pomiaru stopnia realizacji zadań rozwojowych – Kwestionariusz Realizacji Zadań Rozwojowych w opracowaniu własnym. Omówione zostaną wyniki z przeprowadzonych analiz statystycznych, dotyczących zróżnicowania poziomu realizacji zadań rozwojowych pod względem zmiennych socjodemograficznych. Zaprezentowane zostaną wyniki analiz korelacyjnych oraz analizy regresji celem opisanie zależności między zmiennymi psychologicznymi. Uzyskane dane zostaną podane omówieniu wraz z implikacjami praktycznymi.

- dr Urszula Tokarska, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

„Texistence”. Poradnictwo egzystencjalne dla seniorów w perspektywie narracyjnej. Wybrane zagadnienia

Celem wystąpienia jest prezentacja możliwości wzbogacenia formuły przeznaczonego dla seniorów poradnictwa egzystencjalnego o per-

spektywę narracyjną, zarówno na poziomie pogłębienia rozumienia odbiorców tego rodzaju pomocowych oddziaływań, jak i konkretnych sposobów osiągania założonych celów. Strategie te bazują na sensotwórczym aspekcie narracyjnej aktywności człowieka, specyficznej umiejętności „czytania życia”, ujmowanego jako odmiana narracyjnego „tekstu”, do którego niezbywalnych wymiarów przynależą uniwersalne ludzkie dylematy natury egzystencjalnej (tzw. *texistence*, Randall). Strategie te nastawione są na udzielaniu pomocy w konstrukcji opowieści o własnym życiu wzmacniających wątek (traktowanej jako ostatni bufor przed negatywnym bilansem życiowym) generatywności, przeciwdziałając tym samym konstrukcji tzw. *skrzywionego bilansu życiowego* (Oleś) oraz pobudzając do osiągania *mądrości narracyjnej*. Znajduje ona wyraz w poszerzeniu klasycznych wymiarów sprzyjających zdrowiu narracji autobiograficznych (wielowątkowość, spójność i osobiste znaczenie) o świadomość ich – warunkowanej doborem kategorii interpretacyjnych – wielowersyjności przygotowującą ich autorów do nieuniknionego końcowego procesu „rozstania się” z własną opowieścią.

- mgr Katarzyna Sygulska, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Zdarzenia krytyczne w życiu człowieka starszego

Bieg życia człowieka można ująć jako ciąg różnych wydarzeń, w których jednostka bierze udział. W doświadczeniach życiowych występują zdarzenia krytyczne, czyli emocjonalnie znaczące wydarzenia, wyodrębnione z toku codzienności. Ich zaistnienie zmienia sytuację człowieka, wymaga od niego dostosowania się i podjęcia określonych działań. Zdarzenia krytyczne mogą pociągać za sobą negatywne albo pozytywne uczucia.

18:00 – bankiet, Pałac Wielopolskich,
Plac Wszystkich Świętych 3/4

23 marca 2017 r.
godz. 14:30–17:00 obrady w sekcjach

SEKCJA V:
MIĘDZYPOKOLENIOWA TRANSMISJA
DOŚWIADCZENIA ŻYCIOWEGO (s. 405 N)

Moderacja:

dr Anna Okońska-Walkowicz,
dr Artur Fabiś

- mgr inż. Zbigniew Mikształ, UTW w UP, Bractwo Mądrości Życiowej, Kraków

Internetowa Wszechnica Wiedzy Życiowej oraz Podręcznik Mądrości Życiowej jako autorska inicjatywa senioralna

W marcu 2012 r. krakowskie Bractwo Mądrości Życiowej podjęło decyzję opracowania *Podręcznika Mądrości Życiowej*, a w lutym 2016 roku postanowiło rozpocząć realizację innowacyjnego projektu pt. „Rozwiązywanie trudnych problemów życiowych wspólnot człowieka XXI wieku”. Pierwsza z propozycji stanowi realizację idei „totalnej edukacji społeczeństwa”, ułatwiającej jego przedstawicielom dokonywanie trafnych wyborów życiowych oraz związanych z pełnieniem ról społecznych. Druga z kolei jest propozycją podjęcia wieloaspektowych działań w celu opanowania – tworzonego w zawrotnym tempie przez naukę, media i Internet – chaosu informacyjnego. Uznając, iż tylko wyższe uczelnie mogą i powinny rozwiązywać tego rodzaju problemy opracowano 3 listy intencyjne, które zostały następnie przekazane kilku krakowskim uczelniom. Zaproponowane zostało w nich zorganizowanie przez uczelnie tzw. *Zespołów Dialogu Międzypokoleniowe-*

go, młodych humanistów „z duszą inżyniera” oraz studentów – inżynierów Uniwersytetów Trzeciego Wieku „z duszą humanisty”. Sensu utworzenia tego rodzaju Zespołów upatrujemy w stworzeniu możliwości i warunków dla rozwiązywania trudnych problemów człowieka XXI wieku.

- dr Agnieszka Majewska-Kafarowska, Uniwersytet Śląski w Katowicach
Jakość życia w starości z perspektywy relacji międzypokoleniowych

Celem niniejszego referatu jest podjęcie dyskusji nad kwestią jakości życia osób starszych, widzianą w optyce międzypokoleniowej. Relacje międzypokoleniowe to istotny, choć nie jedyny czynnik warunkujący jakość życia w starości. Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie i poza nią jest w mojej ocenie niezwykle ważnym procesem mogącym pomagać ludziom starym w adaptacji do współczesności: stymulującym uczenie się, nabywanie kompetencji niezbędnych do pokonywania trudności dnia codziennego, ale także sprzyjającym samorealizacji, autotranscendencji. W tym kontekście niezwykle istotną staje się dbałość o kontakty/relacje międzypokoleniowe, tym bardziej, iż będący wynikiem relacji międzypokoleniowych transfer (wiedzy, umiejętności, kompetencji) jest dwustronny: beneficjentami stają się nie tylko ludzie starzy, lecz wszyscy uczestnicy relacji. Ta dbałość o relacje międzypokoleniowe w ponowoczesnym świecie wydaje się być niezwykle ważnym i pilnym wyzwaniem dla pedagoga.

- dr Artur Fabiś, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Rodzina – troski i radości w refleksji egzystencjalnej osób w późnej dorosłości. Doniesienie z badań jakościowych

Referowane badania odpowiadają na pytanie o miejsce rodziny w refleksji osób starszych wywołanych bliskością śmierci. Źródłem analizy danych są listy wywołane hasłem uwrażliwiającym „Moje życie-moja śmierć”. Autorzy listów wspominają swoje dzieciństwo i kolejne

fazy dorosłości wskazując na radości i troski obcowania z rodziną. Dokonując bilansu życiowego wskazują także na swoje sukcesy rodzinne i porażki. Wyrażają też swoje obawy wobec pozostawienia rodziny, wyposażając ją jednocześnie w przestrogi i szereg rad.

- dr Agnieszka Domagała-Kręcioch, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Czego doświadczenia Jana mogą nauczyć Jasia?

Ze względu na zmiany demograficzne współczesny świat coraz mocniej koncentruje się na problemach w okresie *nieodwracalnej dojrzałości*. Dużo uwagi przywiązuje się do jakości życia seniorów, jednak nadal pomija się ich ogromny kapitał intelektualny i społeczny, który stanowi pomost pomiędzy światem młodych a światem starych. Niniejszy tekst koncentruje się wokół doświadczeń osób starszych, które dla młodszych pokoleń, mogą stać się ważną lekcją życiowej mądrości, a także punktem wyjścia do międzypokoleniowej dyskusji.

- dr Joanna Borowik, Uniwersytet w Białymstoku

Parentyfikacja dziadków w kontekście transmisji międzypokoleniowej

Dziadkowie zawsze odgrywali ważną rolę w rodzinie, ale w ciągu ostatnich dwudziestu lat w związku z dokonującymi się zmianami społeczno-demograficznymi, wielu z nich musiało przejąć odpowiedzialność za wychowanie własnych wnuków. Celem artykułu jest zaprezentowanie punktu widzenia dziadków – opiekunów, a także wychowywanych przez nich wnuków na temat wzajemnych oddziaływań w zakresie międzypokoleniowej transmisji na tle charakteru i skutków zmieniających się pomiędzy nimi relacji. Jest to tym bardziej istotne, że w literaturze polskiej nie ma zbyt wielu dostępnych badań koncentrujących się na międzypokoleniowej transmisji wiedzy i wartości pomiędzy dziadkami – opie-

kunami i wnukami pozbawionymi opieki swoich biologicznych rodziców. Istotnym elementem staje się zatem poznawanie ich doświadczeń w kontekście stojących przed nimi wyzwań, pojawiających się zagrożeń czy konsekwencji związanych z wychowaniem najmłodszego pokolenia.

- dr Emilia Kramkowska, Uniwersytet w Białymstoku

***(Nie)atrakcyjność współczesnego seniora
– perspektywa młodego człowieka***

Szeroko rozumiana atrakcyjność jest współcześnie istotnym zagadnieniem społecznym. Najwięcej mówi się o atrakcyjności fizycznej człowieka, o jego wyglądzie, ubiorze itd. Ale ktoś może być dla nas atrakcyjny także pod względem przekonań, podejścia wobec życia czy pomysłu na siebie. Wiele zależy od naszych doświadczeń czy też etapu życia, na którym jesteśmy. W proponowanym referacie zostaną zaprezentowane wyniki badania przeprowadzonego wśród studentów kierunku pedagogika, dotyczącego ich sposobu postrzegania atrakcyjności współczesnych seniora. Referat przyniesie odpowiedź na pytania czy dzisiejszy senior – jego mądrość życiowa, wyznawane wartości są atrakcyjne dla młodego człowieka, czy nie? Czy młodzi skłonni są czerpać z tego, co seniorzy im oferują czy uznają te treści za zbędne w dzisiejszym świecie? Referat podejmie również zagadnienie atrakcyjności ciała seniora – czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu jest ono według młodego człowieka atrakcyjne i pasujące do wymogów współczesności.

- dr Joanna Leek, Uniwersytet Łódzki

***Uczenie się międzypokoleniowe a integracja społeczna seniorów
na przykładzie projektu ICT-Guides***

Wystąpienie poświęcone będzie tematyce uczenia się seniorów i uczniów-imigrantów z zastosowaniem nowoczesnych technologii

informacyjnych, na przykładzie projektu edukacyjnego „ICT-Guides” realizowanego w 4 europejskich miastach: Goeteborgu (Szwecja), Berlinie (Niemcy), Madrycie (Hiszpania) i Sheffield (Wielka Brytania). W pierwszej części wystąpienia zaprezentowane i omówione zostaną wybrane zagadnienia odnoszące się do uczenia się międzypokoleniowego. Prezentacja będzie miała także na celu analizę politykę Unii Europejskiej na rzecz uczenia się seniorów. W drugiej części wystąpienia przedstawione zostaną wyniki pierwszej części badań prowadzonych w projekcie „ICT-Guides” nad efektywnym zastosowaniem ICT w międzypokoleniowym uczeniu się jako narzędziu przyczyniającym się do integracji społecznej seniorów i uczniów-immigrantów.

- dr Małgorzata Rozenbajgier, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Transmisja międzypokoleniowa wartości w percepcji studentów

Rodzina w procesie wychowania przekazuje wartości i normy postępowania swoim dzieciom. Mimo wielu zmian, które dokonują się w samej rodzinie i otaczającym ją środowisku rodzina przechowuje i przekazuje wartości oraz dostosowuje je do czasu teraźniejszego. Oddziaływanie rodziny jest szczególnie istotne ze względu na więź emocjonalną łączącą dorosłych i dzieci i ich podatność na różnego rodzaju oddziaływanie. W artykule zostaną przedstawione wyniki badań z tego zakresu.

18:00 – bankiet, Pałac Wielopolskich,
Plac Wszystkich Świętych 3/4

**25 marca 2017 r., sobota
godz. 10:00–13:00 WARSZTATY**

WARSZTAT II (s. 310 N)

- dr Urszula Tokarska, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Życie jako Opowieść. Metodyka kursów pisania wspomnień

Warsztat przeznaczony dla praktyków prowadzących skierowane do osób dorosłych grupy spotkaniowe skoncentrowane na rekonstrukcji opowiadanych historii życia (*life-stories*). Jego cel stanowi doskonalenie umiejętności udzielania profesjonalnej pomocy w procesie porządkowania doświadczenia biograficznego odbiorców w wieku senioralnym, ułatwiającej akceptację indywidualnych biografii uczestników ujmowanych jako wielowątkowe, spójne i osobiście znaczące całości. Prezentowane w trakcie warsztatu strategie pracy z seniorami odwołują się do trzech powiązanych wzajemnie kontekstów – psychologii biegu życia (*life-span*) oraz podejść: egzystencjalnego i narracyjnego. Metodyka systematycznego (i bezpiecznego) wspierania sensotwórczego charakteru narracyjnej integracji doświadczenia indywidualnego osób starszych uwzględnia zarówno zakres i głębokość podejmowanej w autobiograficznych opowieściach tematyki, jak i sposoby płynnego „przechodzenia” między kolejnymi etapami pracy i pełnione przez nie funkcje.

Całość spotkania oparta jest na autorskiej metodzie narracyjnej gry (auto)BIOGRAFICZNEJ „W osiemdziesiąt historii do-o-KOŁA ŻYCIA”.

WARSZTAT III (s. 301 N)

- dr Kinga Tucholska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
- dr Anna Tylikowska, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Filmoterapia dla seniorów. Jak wykorzystywać filmy do rozwiązywania psychospołecznych problemów i poprawy jakości życia osób starszych?

Filmoterapia jest stosunkowo nowym narzędziem zmiany psychologicznej, posiadającym potencjał realizowania celów terapeutycznych, edukacyjnych i rozwojowych w trakcie spotkań indywidualnych i grupowych, możliwym do stosowania w pracy z osobami znajdującym się na różnych etapach życia. W trakcie pierwszej części warsztatu zaprezentowane zostaną definicje filmoterapii, cele jej stosowania i mechanizmy działania (wyjaśniane m.in. teorią uczenia się społecznego Bandury). Omówione zostaną zasady doboru filmów i sposoby pracy z nimi (takie jak ukierunkowanie uwagi, wykorzystanie zaktywizowanych schematów do modyfikacji przekonań, ćwiczenie umiejętności), ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb i problemów typowych dla osób starzejących się. W drugiej części warsztatu uczestnicy wykorzystają wiedzę teoretyczną do zaprojektowania przeznaczonego dla seniorów spotkania filmoterapeutycznego – określenia celów, przebiegu i możliwych efektów takiego spotkania.

12:00 – obiad, Klub Bakałarz, dolny parter

